

ՄԱՂԱԿԻ Վերաբերեալ ամէն գործի
համար դիմել:

Առ. Հրատարակիչին
ԳՐԻԳՈՐ Պ. ԳԱՅՍԵՐԵԱՆ
Տեղեկ ինքնին ձեռնարկին
եւ Տեղ. ԱՍԻՐ Գրաստան:
Կ. Պոլիս, Պապը—Այլ հասցէի,
թիւ 44:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ ԿԱՆԽԻԿ
Պոլսոյ համար տարեկան (52 թիւ) 20
Գաւառաց համար 33 զրէ:
Ռուսիոյ համար 35 զրէ:
Ուրիշ երկրներու համար 75 Քրանք
Փափաքողներու իւրեւ նմոյշ թերթ մը
կը զրկուի ձրիաբար:
Գաւառներէն դրամի տեղ Օսման-
եան նամակագրոյ՝ եւս կ'ընդունուի:
Ծանուցման տողը 2 զրէ:

محل ادارہ سی
استانبولہ باب عالی جادہ سندہ
عصر کتب خانہ سی صاحبی «زغایک»
غز تہ سی ناشری و «خزینہ فنون»
غز تہ سی مدیری کرقور

S'adresser à
Krikor B. Kaissérian
Editeur des journaux heb.
«Dzaghik» et «Hazinei-funoun»
proprietaire de la lib airie
«Assir»
Bab-Ali, Djaddéssi, N. 44
Constantinople

20 Փարս

Ազգային, Գրական եւ Քաղաքական

20 Փարս

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Ա. ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 16

ՇԱԲԱԹ

27 0405050 1894

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թերին տեսել
Ռամկական գաղթագր
Քաղաքական տեսե-
ստիւն
Մեր միտքը
Ձի գրկերը ողբերը
Բնական թիւն ծովու
Բողոքի (Գ.)
Օտար էջեր (Քրէս)
Արեւի խորհուրդը (Թեր-
թիւն)
Իրադրի լուրերը.—Արժէք դրամը.—Ազգեր:

ԹԵՐԻՆ ՏԵՍԵԼ

Մէկ երկու անգամ առիթ ունեցանք
մտաւայ կարեւոր գիւղի մը կրթական
շարժումին վրայ խօսելու. զիւրի մը՝ որ
այդ մասին իր ունեցած յառաջողութեան
թեմայի խոշոր քաղաքներու հետ կը մըր-
ցի եւ իրաւամբ ամեն գովեստի արժանի
է:

Օտար կրօնագումաները, որ վար-
ժաւած են է՛ն հեռու տեղերն ալ երթա-
լու եւ «աղիաութեան սեւ վարդայրը լու-
սաւորութեան ջահովն գաւառաւորներու»,
ընտանեւ եր որ անտես չառնէին այդ կա-
րեւոր գիւղն ալ որ Մայրաքաղաքի աշխ-
տան մօտին ունեցած իր գիւղերով, պա-
ղուկ ջրովն ու արանջիկ օգովը եւ մանա-
ւանդ չմարդաշատութեամբն հրապարիչ
ըլլալու ամեն առաւելութիւններն ունէր:

Աւ, թէեւ ոչ առանց դժուարութեան,
յաջողեցան ստիպել հաստատուիլ հոն եւ
ունենալ իրենց վարժարանն միշտ աւելի
զեղեցկաշէն, ու միշտ աւելի շողջողուն
ծրող իրենցով քան մերը:

Ժամանակ մը կար որ մեր հասարա-
կութիւնը՝ թիւ մը աւելի կրօնամոլ չէր հը-
րապարուեր այդ չէնքերէն ու այդ ծը-
րադիրներէն, բայց այդ ժամանակն ան-
ցած է հիմա, ու կեանքին մէջ այրին
երեսը չի տեսնողն անգամ, «թող աղաս
մարդ ըլլայ, բա՛ն սո՛վրի տէ, որ կըլ-
լայ թո՛ղ ըլլայ» կ'ըսէ:

Կրօնի խարութիւնը ալ կարեւորա-
թիւն չունի շատերուն համար, երբ գոր-
ծը ուղղակի յարաբերութիւն ունի հացի
խնդիրին հետ, հեռաւարտ տեղն է բոն
թէ մեր կրօնականներու եւ մեր գաղտ-
ցի վարչութիւններու օտար գաւառա-
թեանց հետ ունեցած անհամբարձիւ-
թիւնը, հակառակութիւնը՝ միշտ ապար-
դին ու միշտ վնասակար պիտի մնայ,
մանաւանդ որ այդ ոգին հակառակ ալ
է մեր լուսամիտ վեհապետին յառաջա-
դիմանքը կամրին, եւ ժողովուրդի ուղիղ
գաղափարութեան:

Խնչ կրնանք ընել ուրեմն:

Ազնիւ միջոց մը կը բաւէ ամեն խո-
ցնդաններու յաղթելու. պէտք է լուս-
տեսներ մեր թերին ու ջանանք լրացնել
զայն:

Պարտիզակի Ազգ. վարժարանը, այն-
քան վաղու իր ներկայ վիճակին մէջ,
տկարաւորն կողմ մը ունի ստիպել, որիկէ
միշտ օգուտ քաղելու վրայ են օտար գա-
ւառութեանց վարժարանները. գաղտնի
չըլլալայ գիւղերէն աշակերտներ ունեցեր
է առանց գիշերօթիկ ունենալու. ան-
շուշտ շատ մը հեռու քաղաքներէ ալ
աշակերտներ պիտ' ունենար —ինչպէս ե-
ղած է բազմաթիւներու վարժարանը—
եթէ այդ թերին, որիկէ զերծ է այս
վերջինը, չըլլար ներքէն-ճուշանեան հո-
յակաւ վարժարանին մէջ:

Հազարի մօտ երկուսն մանուկներու
խումբ մը կ'աշակերտի հոգ եւ չէնքին բն-
դարձակութիւնը՝ նպատակն որ է այդ թի-
ւին կէսին չափ դուրսէն աշակերտներ ալ
ընդունելու:

Պարտիզակից մեծ մասամբ ուղղամիտ
մարդիկ են. վարժարանին ուսուցչական
մարմինը՝ իր մէջ ունենալով Մալլուեան
վարդապետը, Մալլուեան ու Գալլաւեան
էֆէնդիները՝ կրթական այդ կարեւորա-
գոյն յարկը բարելաւ վիճակի մը մէջ պա-
հելու ամեն միջոցներն ունի. պէտք չէ
պակտեցնել այդ կարողագոյն մարմնոյն
անդամներէն եւ ոչ մին: Պարտիզակից
պէտք է կանխատեսէ այն յոռի հետե-

ւանքը որ կրնայ յառաջ գալ հակառակ
ու ձախող շարժումէ մը:

Այս վերջին տղերը չեղանքով կ'անց-
նինք մանաւանդ, որովհետեւ գիտենք թէ
ուսուցչական մարմնոյն ամենէն աւելի կա-
րող մէկ անդամը, է՛ն արդիւնաւոր անձ-
նաւորութիւնը վշտանալու պատճառներ
ունեցած է: Եթէ հոգաբարձութեան դի-
տումը խնայողութեան համար է, կը ցո-
ւինք որ համալուստ անաճ թէ՛ «չա-
վազանց ազահութիւնը միշտ շատ վնաս
կը բերէ», չէ կրցած աւելի փորձառու
ընել զիրենք: Խնչ է տեսնուած որ մէկը
կարենայ երկուքին գործը լիալի կատա-
րել:

Պարտիզակի Ազգ. վարժարանին հո-
գաբարձութիւնը եթէ կ'ուզէ իմաստուն
ընթացք մը ունենալ, թող մէկը ի կենայ
աննպատակ շարժումէ մը, որ անձնական
չահադրդութիւններու արդիւնք պիտի
ըլլայ եւ պիտի սպառնայ խանդարել իր
խնամքին յանձնուած կրթական յարկին
գովելի յառաջդիմութիւնը: Փոխանակ
կարեւորագոյնը անպէտ նկատելու աւե-
լի յարմար չէր թերին կանխատեսել.
Խնչ կը պակսի վարժարանին գիշերօթիկ
մը կցելու. եթէ չեմ սխալիր, Պարտի-
զակցիները անտեղ մարդիկներ են որ
չապիկնին կը ծախեն իրենց զաւակներուն
յառաջդիմութեան համար: Չեմ արկ մը,
կոչում մը անոնց կրթասիրական սղւայն
կը բաւեն ազգ. այդ կարեւոր հաստա-
տութեան մեծ թերին լրացնելու:

Յ. Մ. ԱՂԱՅԱՆՈՐԵԱՆ

ՈՍԿԱՆԻԱՆ ԴԱՍՐՆԹԱՅԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ԴԱՍ Բ.

Տեղեկական, մատուցական ու բարոյական պիտոյք
մարդկան:

Ան.—Հաճութիւն պիտի ունենամք, էֆէն-
տիս, որ՝ դուք ձեռնէ Տնտեսագիտութեան վը-
րայ խօսելու տեղ՝ մեր ժողէֆ կառնիկին
զիրքէն եւ ձեզի հարցումներ ընեմ ու գուք

ինծի պատասխան տաք: Ազ գիրքէն՝ ըսի՝ ձեզի՛ շատ օգուտ քաղեցի. բարեկամի մը պէս եղած է հիմայ ինծի. չեմ ուզեր անկէ գտնուիլ: Կարծեմ թէ Ժօզէֆ Կառնիէին մէջէն չի հասկցած տեղերս բացատրէք նէ, աղէկ մը տէր կ'ըլլամ ես ադ անտեսական գիտութեան: Ի՞նչ կ'ըսէք. կ'ըլլայ ատանկ: Դարձեալ կամքը ձերն է:

ԵՍ.—Շատ աղէկ կ'ըլլայ: Արդէն ես ալ ադ հեղինակին զիրքերէն սորված եմ նախ, ետքը ուրիշ անտեսագէտներ ճանչցած եմ:

ԱՆ.—Վայ, ուրիշ գիրքեր ալ չիսած է Ժօզէֆ Կառնիէին Լնտոն լեզու չը գիտեմ՝ որ ամենքն ալ անկէ կարգալի: Ո՞րք է Ժօզէֆ Կառնիէին:

ԵՍ.—Իր գրքերուն մէջ ողջ է, որոնք եւրոպական ամեն լեզուներով թարգմանուած են: Բայց մեռելները թողունք ու կենդանիներուն գտնանք: Ինչո՞ւ կը խնդար:

ԱՆ.—«Կենդանի» ըսիք նէ՛, ա՛ն միտքս եկաւ որ՝ մարդս ալ բանեցին կենդանիներուն կարգը ինչեցուցին:

ԵՍ.—Անշուշտ մարդս կենդանի մը կամ անասուն մը չէ: Մարդուն եւ անասունին տարբերութիւնը տեսէք. այն երեք նախնական պէտքերէն, որոնք Ժօզէֆ Կառնիէին երկրորդ գլխոյն առարկան են եւ մեր ալ այս երկրորդ գլխին նիւթը պիտի ըլլան, այն երեք նախնական պէտքերէն՝ անասունները ընդհանրապէս մէկ պէտքը միայն կը զգան, առաջինը:

ԱՆ.—Կեցէ՛ք, Ինքնիրենս գիտէի, բայց ձեր առջեւ կը շուարիմ կոր: Ատանկ կ'ըլլայ. հապա ինչո՞ւ գտատու կը բռնէ մարդ. ինչո՞ւ ձեզի եկայ աղաչեցի որ Տնտեսագիտութեան վրայ խօսիք հետս: Միջոց մըն է ստիկայ որ համարձակութիւն առնեմ, գիտցածս գործածել գիտեմ, ու չը գիտցածս ալ սորվիմ ու գիտեմ: Ահա՛ միտքս եկաւ. «Իր բնութեան դրութենէն զգացած ԱՌԱՋԻՆ ՊԻՏՈՅՔԸ են՝ անուշ, բնակութիւն, հանդերձ»: Շխտակ ըսի՞. «Պատու» բառը ուրիշ տեղ ալ կար աղկէ առաջ. առաջին զրկութուն մէջ ալ կար:

ԵՍ.—Շխտակ ըսիք. միայն թէ «իր»ը վերջնելու ու տեղը դնելու էիք «մարդուն», քանի որ զրքին խօսքը զրքէն դուրս կը հանէք կ'առանձնացնէք կոր: Գլուխ կամ ձեռք չունեցող մարդու կը նմանէր քիչ մը ձեր խօսքը. ներքեցէք գիտողութեան:

ՄԱ.—Ի՞նչ կ'ըսէք, ներե՞մ, չորհակալ ըլլալու տեղ: Ես արդէն ձեզի ստիկայ ալ պիտի աղաչէի որ խօսքերս պակաս մակաս ըլլան նէ՛ չխոցէք. բայց շատ ձանձրութիւն չի տալու համար՝ կը քաշուէի կոր շխտակ: Աստուած ո՞ւր տեղէն էր մեզի գրային զրկեց Ձեր Յարգամեծ արութիւնը:

ԵՍ.—Ըսիք որ առաջին զրկութիւն պիտայրի վրայ բան կը յիշէք. գիտցածնիւ կը կրրիւնէ՞ք, խնդրեմ:

ԱՆ.—Այս ամեն գիտութեանց մէջ այն գիտութիւնն է, որ աշխատող...»

ԵՍ.—Այս անդամ բնաւ գլուխ չունի պարբերութիւններ: Գլուխ չա՛ն կը սիրէք ուտել. քիչ մը գիտարտարա է:

ԱՆ.—Հասկցայ հիմայ. «Քաղաքական տնտեսութիւն»՝ այս ամեն գիտութեանց մէջէն ա՛յն գիտութիւնն է, որ աշխատող ընկերութեան բնախօսութեանը, կազմութեանը կամ տնտեսութեանը, ՄԱՐԴՈՅ ՊԻՏՈՅՔԸ, զտնոնք յաղեցնելու ընդհանուր միջոցներուն, աշխատութեան կարգին մէջ ընկերական մարմ-

նոյն ցաւոցը, եւ այն ցաւոց պատճառներուն ու դարմաններուն վրայ կը զբաղի»:

ԵՍ.—«Այն ամեն բան՝ որ մարդոց պիտայքը կը լեցնէ» ի՞նչ կը կոչուի:

ԱՆ.—Վերի խօսքիս տակի տողն է՝ առիկայ. «Այն ամեն բան՝ որ մարդոց պիտայքը կը լեցնեն, ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ կը կազմեն»։ Խնդալս նորէն բռնեց, տեսէ՛ք: Անասունը՝ ըսիք՝ անուշի պիտայքը կը զգայ. երբոր աղ պիտայքը յաղեցնելու բաները ձեռք ձգէ, հարուստ է՝ ըսել է: Ու մե՛նք՝ որ հազար ոսկի ունեցող մարդուն հարուստ չենք ըսեր. հիմայ հարուստ պիտի համարինք մեր Բիշօն, որ մենք մեռի մը բռնեց երէկ զիշեր, եւ իր սընտուղի պիտայքը լեցուց:

ԵՍ.—Ո՞հ, շատ սրամիտ էք, Ստեփան Ազա՛:

ԱՆ.—Բայց ե՛կէք թողունք Ձան նայինք: Մեր հեղինակը՝ պիտայքները մէկ կողմէն Քաղաքակրթութեան հետ կը կապէ կոր, միւս կողմէն՝ Քաղաքական տնտեսութեան հետ: Ատիկայ իրաւ Ժօզէֆ Կառնիէին կը բացատրէ կոր իմ գիրքիս մէջ, բայց դուք ուրիշ կերպ պիտի բացատրէիք: «Անդղիացի դործաւորը, նարոյցի Լաճճարօնին» կ'ըսէ. ես կը ճանչնամ անոնք. երկուքին ալ երեսը տեսած չունիմ. ու գիրքս՝ անոնց օրինակովը ինծի պիտի սորվեցնէ որ մէկ երկրի մը մէջ շատ կ'աշխատի ու շատ կ'ուտէ մարդս, ուրիշ երկրի մը մէջ քիչ կ'աշխատի ու քիչ կ'ուտէ: Ձէ թէ չեմ հաւկցած, բայց սա՛նկ զլիսուս մէջը աղէկ մը հաստատելիք որ ի՛նչպէս «մարմնոյ» մտոց ու սրտի պիտայքը Քաղաքակրթութեան հետ կ'աւելնան», ու թէ Քաղաքական տնտեսութիւնը հոգ ի՛նչ բան ունի:

ԵՍ.—Նախ ինծի կրկնեցէք, կ'աղաչեմ, թէ քանի՛ պէտքեր կը համրէ ձեր գիրքը:

ԱՆ.—Առաջին պէտքերէն՝ զատ, մարդս «ուրիշ բաղմամբ կը պիտայք ալ գոհացնելու հարկն եւս քան զեւս կը զգայ. Պիտայք Ապահովութեան, Մաքրութեան, Առողջութեան, Տեղափոխութեան, Բարոյականութեան, Կրթութեան, Գիթութեան, Վեհաճնութեան, Զբօսանայ, Գեղեցիկին եւ բարեոյն զգացման»։ Բայց սա պէտքերուն համար չըսեր կոր որ, «եթէ մինչեւ ատիճան մը չըլլաին, մարդս կը մեռնի»:

ԵՂԻՍ ՏԷՄԵՐՆԻՊԵՆԵՆ

ՄԵՐ ՄԻՏՔԸ

Անուարանալի է. մենք չենք կրցած մարդկութեան իմացական շարժումն քայլ առ քայլ հետեւիլ, եւ յառաջխաբէն ընդհանուր դործին մէջ մանրագիտական մասնակցութիւն մը ունենալ գէթ:

Եթէ ոչ պատմական ժամանակներու համար, գէթ այսօր ակներեւ է թէ շատ քիչ կը ճանչնանք արտադրութիւններն այն միտքերուն՝ որոնք ուղղութիւնը տուած են մարդկութեան իմացական դործունէութեան:

Մեր մէջէն քանի՞ հոգի այսօր կատարելապէս կը ճանչնայ եւ ուսումնասիրած է մարդկային մտքի շարունակական զարգացումը, մատուցական բարեշրջութիւնը, հետեւելով անոր հանգրուան առ հանգրուան, սկսեալ նախապատմական դարերէն մինչեւ Հնդկինութեան իմաստասիրութիւնը, անցնելով Կոմունիստէն մինչեւ Թաղէս, Արիստոտէն մինչեւ Արարական հանձարը, Պաղօն եւ Տէքստիլ,

տասնեւութերորդ դարու տիտանները ու մինչեւ մեր օրերու ամենէն նշանաւոր խորհողները՝ Սըլնաէր, Ռընան, Էլն:

Սկիզբէն ի վեր միայն ջանք մը եղած է, իրրեւ իմացական դործունէութիւն, հետեւելու գրականութեան թուեցիկ սեւերուն, (վասնի զի խորունկ գրականութիւն չենք բռնած) ու այսօր միեւնոյն երկրին մէջ ապրող ամենէն հասարակ զբաղէտին քով չենք ճանչնար նշանաւորագոյն խորհողներուն եւ զիտուններուն անունները:

Ինչո՞ւ այս նախասիրութիւնը՝ միտքին դործունէութեան վանաղան արտայայտութեանց մէջէն՝ լոկ գրականութեան նկատմամբ:

Հէրպէրթ Սըլնաէր, մարդկային միտքին ստորճանական զարգացման հարթ տքանդակ պատկերը գծելով, կ'ըսէ թէ քաղաքակրթութեան ստորնագոյն խաւերուն մէջ մարդը, իր զգայարանական հակումներուն, այսինքն հաճոյքի պահանջումներուն հետեւելու պէտքէն է որ կը սկսի, երթալու համար միտքի ճշմարիտ զարգացման: Այսպէս հաճելին միշտ նախորդած է օգտակարին ու զարգասիրութիւնն բնական եղած է այնչափ մտաւորական բաժնին որչափ նիւթական կեանքի կերպերուն մէջ: Հետեւաբար, զեղարուեստները, որոնք մարդուն իմացական գոյութեան հեշտութիւններն են, հարկաւորապէս համեմատաբար մտաւորական համեմատ փճակի մը հարադատ ու ամենէն սիրելի գաւառները կ'ըլլան:

Այսպէս բոլոր գեղարուեստները, — անոնց մէջէն գլխաւորաբար տանելով դրականութիւնը իրրեւ մեր գիտողութեան տաւրիայ եւ համեմատութեան եզր, — միտքի պահուստներէն են, եւ եթէ մարդկային միտքին բիրտբանդ արտայայտութիւններուն մէջէն առաւելապէս քմայրի ու թեթեւաշունջ բանաստեղծութեան զրականութիւնը ընտրած ենք մենք, սրտածառն այն է որ պղտիկ-սիրուն խաղալիկ մըն է անիկայ, ամենէն զլրիւնը եւ ամենէն զբօսեցուցիչը, իր գանաղան զեղեցկութիւններուն մէջ, իր գունաւէտ ու անուշարոյր ծաղիկներով, ցնորատիպ տանգոնգործութիւններով ու երազամոլութեանց նրբանորք քանդակներով. միայն բնազդումներու քմահաճոյքին տակ ապրող միջինիկ աղջկան պէպէքին պէս բան մը, որ հաճոյքներուն տամենէն անդխտակիցը, ամենէն վերացեալը ու ամենէն անկեղծը կուտայ մեր հոգիին. թմրարեր գինութիւնը երեւակայութեան՝ որուն խօսքով գաղտնիներուն հետեւին զմայլանքի ու յափշտակութեան ակնարկներ նետելը մարդուն համար պէտք մըն է ազատութեան:

Մինչդեռ բոլոր գիտութիւնները, քննական լուրջ ուսումնասիրութիւնները, իրենց ամբողջութեան իրրեւ վերջնական հետեւութիւն ունենալով նրբին ու ցնդական խաղալիկ մը, իմաստասիրութիւնը, աշխատութեան ամենէն ծանր հանգամանքներովը կը ներկայանան մեզի: Գիտութիւնը իր չարքաշութեամբ կը նմանի մարմնի տառջութեան, որուն մէջ կայ անշուշտ հաճոյքներու ամենէն տոկունն ու վայելքներու ամենէն տեսականը, գիտակցութեամբ եւ լրջութեամբ չիմուած, նապատրաստուած՝ այդ առողջութիւնը՝ ուր հաճոյքին ամեն երանդներուն շարունակական ըմբռնումը կայ:

Անգին, զեղարուեստները, երբ մանաւանդ իրենց մակերեւոյթին մէջ ըմբռնուած

են, գրեթէ առանց չտրամադանքերու, կը նմանին վայրկեանական հաճոյքներուն, որոնք թէ-և չափ առելի հեշտին՝ այլ սակայն փայլակի պէս են, բուռն, ուժգին ու վաղանցուկ:

Ազգայուն թիվ եւնիկին պէս, որ անհրապա-տակ ու բնագոյ արար ծաղիկէ ծաղիկ կը թըռ-ջնան, խօսական քմահաճոյքի թռուցիկ երան-գը տալով իր ամբողջ գոյութեան, միշտ հե-տեւակ, երկրորդական, գրեթէ աննշան կեանք մը պիտի ունենան բոլոր անոնք՝ որք պիտի ուզեն իրենց խնայականութեան սկիւղ թե-ւարարութեանը՝ քմայակերտ խորեպատիր ծաղիկներու շուրջը թրթռացնել միայն, արդ, իր գոյութեան նպատակին ամբողջական գի-տակցութիւնն է որ մարդուն նախընտրու-թիւն մը ընել կուտայ յամր ու աւելական օգ-տակար հաճոյքներուն՝ բուռններուն եւ թռու-ցիկներուն վրայ:

Մենք այդ թիվ եւնիկին նմանած ենք ա-հա, ու քիչ մըն ալ այս գեղեցիկ նմանու-թիւնը իր բանաստեղծական հանգամանքնե-րէն մերկայեցնելով եթէ ըսենք թէ չենք ուզած թիվ եւնիկին իսկ համարութեան փոխին՝ կը կարծեմ թէ չտրամադանցած չպիտի ըլլամ:

Սակայն իրաւ է թէ զիրեն լսան չէ մո-տենալ ամեն գաղափարի ու ամեն խորհրդի, ինչպէս այնքան իրաւամբ գիտել կուտար անց-եալները Պ. Գառնիկ Գնաթիւնի՝ իր գեղեցիկ յօդուածներէն մէկին մէջ: Կ'ընդունիմ այն ձախող աղբիւրութիւնը որ պիտի կրնար ունե-նալ մեր նորադարձ միտքերուն վրայ՝ Ռընա-նին, Լը Գիլիւն, Պիլիպիւն, նոյն իսկ ամե-նէն համեմատելէն Վոլթ Էլիս պէս խորհրդե-րու գրեւորներուն ընթերցումը:

Այս կարգի անտեղութիւն մը կանխելու համար պէտք է որ նախապատրաստութիւն ունենայ նոր սերունդը: Վարժարանները եթէ պէտք եղած դատարարականութիւնը տան ու ե-րկտասարկներու միտքը ամենէն յանգուզն մտածումները՝ առանց անպատեհութեան՝ ըն-դունելու արամադիր պատրաստութիւն, ամեն անտեղութիւն կը վերնայ այն ժամանակ:

Ան գիտէք որ մեզի համար մասնաւոր-պէս քերական ամենէն մեծ երէն է գիտութեանց հետամտիլն ու խնայողականութեան ընտելանա-լը: Վասն զի ես կը մտածեմ թէ այս բանը ոչ միայն պիտի վարժեցնէ ամբարտաճ գա-ղափարները, սկզբունքներն ու ծանօթու-թիւնները մեր սուրբեայ կենցաղին ամենա-աննշան կերպերուն եւ պէտքերուն մէջ գործ-նախանդին ի կիր արկանել, այլ նաեւ մեր միտքը արամադիր պիտի ընէ կարգ մը այն-պիսի ուսումնասիրութեանց, որոնք մինչեւ ցարդ երեւի վրայ մնացած են թրքաշայերու խնայական գործունէութեան բաժնին մէջ:

Այդ ուսումնասիրութեանց աւարկներէն մէկ երկուքը յիշելով, կը հարցնեմ թէ քա-նի հոգի հետաքրքիր եղած են ուսումնասի-րելու մեր լիզուին եւ տոհմային հին գրական-նութեան ծագումին եւ ընդհանուր բնիկաց-քին նկատմամբ մեզի հասած աւանդութիւննե-րը, գիտութեան ու մանրադիտին խաղար-կութեանց միջոցով գիտական ազդեցութեան-ներ մէջ բերելով կարգ մը տարակոյրներու հանդէպ՝ որոնց գոյութիւնը անտուգութեան վարդապետ մը կը ձգէ այդ խնդիրներուն վր-այ:

Կամ աւելի մտանալով մեր խնայական ա-ռօրեայ կեանքին մէջ խնայողականութեան եւ գի-տական ուսումնասիրութեան օգտակար կի-րառութեան, կը կարծեմ թէ այնչափ գիտ-րին բան ըլլայ գրական, բարոյական, կրո-

թական, մանկավարժական խնդիրներու նը-կատմամբ հաստատ սկզբունքներ, գեղեցիկ կարծիքներ եւ բեղուն դադարներ ունե-նալ, առանց ուղեղը ընդհանրապէս ընդու-նակ ըրած ըլլալու այդ կարգի խորունկ խըն-դիրներու գիտակցական ըմբռնումին: Վասն զի մեր մէջ չափ անգամ օրուան խնդիրներու մասին բաւեր են աւելի քան համարուած, մարտաւած գաղափարներ, որ պայմանաւորէն կը քշուին ամեն օր, հազար անգամ կրկնուած բաներ, այդ «բանաձեւ»ները որոնք մէջ կը բերուին առանց մեր գոյութեան ընդհանուր հանգամանքներուն պատշաճեցուցում ըլլա-լու:

Աւելորդ է ուրիշ օրինակներ եւս դնել այս տեղ:

Մարդկային խնայականութեան հորիզոն-ները անչափ լայն են: Վերջապէս պէտք է որ այդքան բնագործակ եւ հրաշալի գործու-նէութեան մը նախասահմանուած մեքենակա-նութիւնը իր բուն յատկացումին ծառայեցը-նելու կարեւորութիւնը ըմբռնուի: ու մեր մէջ ալ ձգտումներ տեսնուին զէպի այն անսահման հրապրը, որ ձգտարութիւնը գտնելու, կեանքի փոփոխական ու հոգեկան բնութեանը պէտքերուն եւ պահանջումներուն կարեւորութեան սահմանին մէջ պատշաճօրէն գոհացում տալու խնդիրն ծայրը կը պոկուի՝ զխտուորի մը պէս անմատոյց եւ գեղեցիկ:

Մարգարա

ԿԱՐՏ

ՉԻ ԶՐԿԵՆՔ ՈՐԲԵՐԸ

Ս. Փրկչի Ազգ. Հիւանդանոցը մէկն է այնպիսի հաստատութեանց, որոնք ձո-րի մը խորը կծկտած գիւղակէ մը աւե-լի ազմուկ ունին իրենց մէջ. աղմուկներ՝ որոնք սակայն լեռի մը ինքնադրոյս խո-տին պէս կ'աճին ու կը հասնին աննշմար:

Մեկուսացած, առանձին հաստա-տութիւն մըն է Ս. Փրկչի Հիւանդանոցը իր անկերանոցով, որոնցում վարժարա-նովն ու յիմարանոցով, որոց ամենուն մէջ ալ իրարանցում, հաւաք, արցունք, ժպիտի նմանող բաներ եւ խոսքու անի-րանալի երազներ կը վիստան:

Երկրաշարժը գործած աւերին անդի-տակ, անտար, չէր հինցած տակաւին ու երբորդ գործուր ցնցումովը իր ներկա-յութիւնը կը ծանուցանէր չորեքշաբթի օր (յուլիս 30ին), երբ ես ալ մեր թեր-թին կողմէ հոն գացեր էի:

Շէնքին գիմայի պարտէզին մէջ առ-գին անդին ցրուած վրաններէն դուրս ե-լիւր էին հիւանդներն ու մանուկ-որբերը, առջինները արեւտալու, որբ-աշակերտ-ներն ալ իրենց անհամարում չարածձիւ-թեամբ աղէկ մը անօթեհայտ համար թերեւս մէկը ժամուան մը մէջ տան ան-գամ կը ստատուի, միւսը քսան հեղ կը յանդիմանուի, որու կրտս, պատին վրած օրը կ'իլլէ փոշին, ժամ է ելեր, իրենք ալ ժամ պիտի չելլէն, թողէր որ լաւ մը օրտերնին պապեցնեն վարժա-պետներու սարսափեցնող խոսքութե-նէն ու միշտ ներսի-կեանքէն: Անգին սակայն քանի մը աղայ ծառի մը չաքին տակ աղբօր պէս քիթ-քիթի, այնքան մօտ

իրարու, նստեր կ'երգեն Սաղմոս ու ճարակոն:

Թէպէտ չի կրցայ այս բաղմամբիւ պաշտպանեալներուն արկածումէն անայ-լայլ մնալ, բայց սրտապնդելով քանի մը ժամ մնացի, առիթէն օգտուելով կարե-լի եղածին չափ աննշան երբին կեանքին վրայ տեղեկութիւններ բաղելու:

Յառաջիկայ ուրիշ յօդուածով մը ա-ւելի ընդարձակ գրելու գիտատարու-թեամբ այսօր միայն սրբերուն վրայ կը խօսիմ:

Կ'ըսէի վերը թէ քանի մը աղաք ծա-ռի մը շուքին տակ նստեր կ'երգէին ու միտին կ'երգէին. ո՛չ մէկը բան մը կը կարդար:

Ինչո՞ւ ժամանակի այս կորուստը: Ան-շուշտ դատադրէ տաղտկացած, յոգնած ըլլալուն համար կը արտի իրենց այս տարեկան արձակուրդը, բայց ինչո՞ւ իս-պառ զուրը անցնեն ան ժամանակը որմէ կրնան օգտուիլ իրենց արժանաւոր դատ-արարական եւ աշակերտաւոր ուսուցչներ-րու ձեռքերուն տակ, օրական երկու ժամ «արտաքոյ դատադրի» ընթերցումը՝ որ-չափ օգտակարութիւն նոյնքան ալ հա-ճոյր պիտի աղղէր իրենց, բայց ի՞նչ օ-գուտ դատադրէ զտո բան մը չունին:

Լրագրավաճառ մը ներս, պարտէզը մտաւ ան արհուս ու գտաւարարկին օր-ուան թերթէն հատ մը տալով, տասը փա-րա առաւ ու մեկնեցաւ, կարծես թէ խրատուած էր տո թերթավաճառը եւ հոն եկած մեզի աղէկ խօսակցութեան մը նիւթը մատակարարելու: Յրուիչին մեկնելէն յետոյ դատարարական վրայ թա-վեցան բարձրագոյն կարգի աղաքներն ու քանի մը գպրցէն դուրս պաշտոն-եաներ, ամենին ալ իրար հրելով, ա-զամանին վրայ վաղող ոչխարներու հօտին պէս, օրուան լրագիրը պիտի կարդա-րին:

—Թերթի մը մէկ օրինակը որո՞ւզ-պիտի բաւէ, հարցուցի:

—Փրկչի մէջ երկու օրինակ «Հոյ-րենիք» կը մտնէ պատասխանեց մէջեր-նէն մէկը:

—Մին Տեսուչ Էֆէնտիլինն է վրայ բերաւ ուրիշ մը:

Սակայն, անի անհատի մը կը վերա-բերէր, գարձեալ հաշիւս ճիշտ էր, Թերթ ՄԸ ՄԻԱՅՆ, զոր դատարարակը կը գնէ եղեր օրերուն համար, խեղճե-րը բանէ մը լուր չունին, բանի մը վրայ տեղեկութիւն չեն կրնար ստանալ՝ աս կը զիջայած հաստատութեան մէջ:—Ասի կ'առնէ երբեմն եւ կուտայ որ կարդան—կ'ըսէին վարժապետները ցոյց տալով ի-րենց դատարարի պաշտօնակիցը:

Երկու խօսքին տեղն է կարծեմ:

Ինչո՞ւ այդ ուսանողները թերթերէ կը զրկուին, մ'ըր ըլլալուն, բայց ծը-նողքէ զրկուիլ, որք մնալն ալ մեծ թըշ-ուառութիւն մը, զրկում մը չէ՞ իրենց համար: Բարձրագոյն կարգի աշակերտնե-րը արդէն տարբար ու ուսման մէջ ա-

հանկ վիճակի մը հասած են որ ոչ ոք պիտի կրնար արգելել թերթը անոնցմէ, մանաւանդ արձակուրդի օրերուն, առարկելով թէ «չեն հասկնար»:

Չենք պահանջեր որ փրկչի խնամակալութիւնը տարին 2-300 դրշ. ալ լրագրի սոյն, վասն զի ամենուս ծանօթ է որ անձուկ պիտոճէ մը ունի ան. բայց գէթ հրատարակիչ էֆէնտիները, իրենք, չէին կրնար մէյմէկ օրինակ զրկել իրենց թերթերէն այդ զրկուածներուն, պայմանաւ որ ուղղակի աղայոց ձեռքը եթէ չի հասնի ալ, գէթ օր մը վերջ տրուի որ կարգան: Անոնց բանն ու գործը ազօրքն ըլլալով իրենց համար ալ մագթանք մը պիտի փոփոխին, յաւէտ անկեղծ ու անմեղ միմանջ մը ազօրքի:

Որքանոցը ընդհանուրին է, եթէ ասիկա սրարտ մը չի գնէր իրենց վրայ, մարդասիրութիւնն ալ չի մղեր զիրենք որք մը երեսը խնդացնելու: Ընթերցումէ ու մանաւանդ այժմէութիւն ունեցող կրթիչ թերթերէն սրբիկները զրկել՝ զանոնք հաց զրկելու պէս է:

Կան թերեւս հրատարակիչներ որ կը զրկեն իրենց թերթերը, մեր խօսքը չի զրկողներուն համար է. և չի զրկողներուն թերթն է մանաւանդ որ աւելի մօտ պիտի գայ մանուկներու բարեկրթութեան ու մտային զարգացումին:

Չենք մտնար նաեւ խնդրել Պատ. Հոգարարութենէն որ հաճին՝ փրկիչի անուան իրենց զրկուած թերթերը տալ ուսուցիչներուն որոնք անշուշտ մանկանց ուսումնական կարողութեան յարմար կը-

տորներ պիտի կարգան իրենց սաներնուն, կամ կարգալ պիտի տան:

Տկար արձագանք մը պիտի ազդէ՞, պիտի հասնի՞ արդեօք նպատակին, չենք զիտեր:

ՄԱՆԿԱՍԵՐ

ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ծ Ո Վ Ո Ի Բ Ա Ղ Ա Ն Ե Ա Յ

(ՋՈՒԱՐՔԱՅՈՂԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿ ՔԵՐՔՈՆԱՍԻ)

Գ.

ՃԱՄԲԱՆ ԱՆՎԵՐՋ

Ծո՞վը, ծովուն բաղնիքը: Ծամբան ինչ հաճախից է ծովուն, ծովուն բաղնիքը տանող յաճախ օժտագոյոյ երկարածիք ա՛յն ծամբան որուն վրայէն օձին նախատրամ սեռն՝ հովանեկապէն՝ կ'անցնի դալարուտ քայլուածքով, ոտքերը ծածկուած՝ օձին օղակաւոր ոտքերուն նման, տաքարիւն կամ տաք կամակ սեռն՝ որքան պող ու պակուցանող է օձն:

Երես ելած վանակատուի մը կամ երեկոյն լարուած զարթուցիչ ժամացոյցի մը յարուցած զգայախայթ աղմուկէն յառնելով կիտարթուն, փոխ առ փոխ՝ աջ ու ձախ թաթերու ծայրագոյն յետափոխմամբ փափկօրէն կը ճմռեն կը ճմռութքն կանայք աչքերուն անբժաթում կախարչին, և՛ հապտապ հագուելով թեթեւակի՝ երկրաշարժական ցնցմանմ' արուեստական ցնցուցիչութեան բաղդաւելի ննջատենակի տակնուվրայութեան մ'ընդմէջէն—կ'ընեն կ'ընեն... ծո՞վը:

Մինեօնին երգին վերեւակ ամպայանդ այն օժտագոյոյ ուղւոյն նման սկսող արձակուղւոյն վրայէն, որ՝ կիսաճանապարհէն յանդգայտ

լուցի, փրկափայլ կարծիք է: Առաջին մարդը այդ մանկիկին պէս չորս ոտքի վրայ կը քալէր: Միմիայն Սողին, Սողմունին ստուգարանութեանը վրայ քիչ մը կը խորհնալ...»

9.

Քարոզիչ Հայր Սուրբը, առանց աջն երկընցնելու անեցիկներուն՝ բոտ սովորութեան, մեկնեցաւ՝ երկտասարգութեան սրունքները նորէն դառն: Սողմուն իր պոռչաւոր քերտուն պնդեալ ելեւէջներով կը ստորագծէր ու կ'երկարածէր այդ փորձառական ստուգարանութիւնն, որ տղայ՝ տունակ ու թագ զարատուն տակն ու վրայ ըրաւ:

Միհրան, չափ խնդացած էր այդ պատմութիւնը մօրեղբորմէն իմանալով, այլ և շատ ալ զարմացած Սողմունին կնքահօր էջաւորուեալական կէս բնազդեցիկ գուշակութեանը վրայ որ առաջինը չէր եղած: — Եւ ես՝ ներկայացման ուղղակի ձեւին անհամակիր՝ վիպակիս զիւցաղն Միհրանին ընտանիքը ներկայացնելու համար ըրի սոյն արտաբանութիւնն, որ իր ծննդեան ժամանակին վրայ ալ զաղափար մը տուաւ ընթերցողաց: Միհրան՝ ուրեմն՝ դարավերջիկ տղայ չէր, ոչ իսկ դարավերջինքառորդիկ: Դարուս առաջին կիտուն ծնունդ էր, ա՛յն ժամանակ՝ երբ վարժապետներու մեծ գիտութիւնն էր ստուգարանութիւն — փորձառական:

Լ.

Միհրանին մեծ բարեբաղդութիւնն եղաւ — չի մեծ դժբաղդութեան իրրեւ հակալիւ — Եւրոպա ուսում առած մօրեղբոր մ'ունենալը, ա՛յն իսկ զոր ընթերցողը ճանչցան Պատ-

վայրիջակ՝ ի ծով կը յանգի թեւուտ ու մտթվերջակէտներով, թեթեւաքայլ — այլ թերեւս ծանրահոգ — կանայք և աղջկունք՝ ծրար ի մատին ծայր՝ կ'երթան ի ծով, ծովուն ծածանուտ բաղնիքը:

Փրկուին, երկնակապոյտ ալեաց յղի ծոցին մէջ բարախո՛ւն, անհամբեր կը սպասէ լուսնույն ոտից ու ձեռաց մատուրներուն թեթաւութեամբ հպմանն՝ որպէս զի ծրանան լուսոյն, և՛ լայն ժանեակ ստատուտն՝ եզերապարզ մանրակէտկէտ վա՛րդ չընապէս ալն անխիղ պակասաւ:

Եւ ծովն՝ որ կը սիրուի՝ եթէ սիրէր ինքն ալ իր կողմէն, արեան երակ մը չը պիտի չըրջէր միթէ ձերմակ փրփուրին ներերկայքն՝ երակ մը նախանձու՝ յուսահատութեան՝ չը պիտի զալարէր փրփուրն. որովհետեւ... լողուհին, աղու՛ր լողուհին, — երբ ահամայ շունեալուն կը նայէր՝ որոնք ծամբան մէջակն և եզերքն իրենց փոշոտ սաղաւակը կը տարածեն ի հեճուկս յերկնից տեղացող ճառագայթախիտ զուարթութեան տարափին, — քանզի լողուհին, աղու՛ր լողուհին, այո՛, փոշոյ գոյնով մանրալիտական պահարան մը գտաւ, ուր կարմիր մեղանով, և ոճով մը՝ ժանեակին ու փրփուրին նման խաղաղաճեւ խաժապկաւ, կը հողմէր բանաստեղծն՝ առաջին բոյն Հայր Արա՛նին (ու բոյ՛ր) քերականութեանց...: Անցեալն, ներկայն և ապանին — «զերադոյն աներեւոյթ» ին...:

Ահ, անվերջ ճանապարհին վրայ, փռելախիտ տաղտուկ ուղւոյն վրայ՝ որ ննջարանէն ի լողարան կ'երկարի, զիւրն հրեշտակային անբժոյց ինչ տակփոշի արդեօք կը մալուր տեսալ և անտես և անտեսանելի աստեղատանց զոգէն ու զիսակէն: Եւ անաթ՝ արդեօք — և անտարակոյս անաթ՝ — ննջարանէն մինչեւ լողարան, զրկարանին լուսանցոյցէն

ուելին շնորհիւ, և որ մեր համակրելի զիւցաղին ճնմարիտ ուսուցիչն եղաւ: Շարաթը քանի մը գիշեր կուգար Միւսի Պէրուութեան՝ քեռայրին տունն անցնել, — ուր իր յօժարամիտ ծառայութեանց փոխարէն կատարելապէս կը վարձաւորուէր՝ կամաւորապէս ընտրած ամուրիի կեանքին խառնութիւնն աւաքելով սիրելի քրոջ աղապան բաղմազուարճ բնականացր տաք խանդապատանքով: Մասնաւորապէս զաղգիւրէն լեզու ու զրականութիւն կ'ուսուցանէր ուշիմ քեռայրւոյն, որուն զիրք չէր բաւեր՝ զաղգիւրէն բաւական համակալութեամբ կարողանալէն յետոյ:

Փօռնէյլին ողբերգութիւններէն սկսաւ՝ սիրոյ մեծ ողբերգական գործերէն, սիրելու ու սիրուելու ու սիրոյ համար զոհուելու նախատահմանաւ մեր պատանի զիւցաղնը, զատականաց վիպակա՛նը զինքը պատրաստեց զարուս վիպականութեան: — Փօռնէյլին ախայեանը չէր յուզեր Միհրանն, իրրեւ մատնադիր կը գրէր Ռատին, մինչ հոգիներ կը վերակոչէր և իրենց աճիւններէն հին զիւցաղուները կը վերակենդանացնէր Փօռնէյլ: «Փոթողիա» անգամ ցուրտ կը թուէր վիպական ծնած մեր Միհրանին, թէեւ տաճիկն տաք անուսճման աղբիւրէն՝ Աստուածաշունչէն՝ քաղուած. արդէն զաղգիւրէն Աստուածաշունչէն տո՛ղ մը չէր կրնար կարգալ, և «Փոթողիա»... զաղգիւրէն Աստուածաշունչ չէր միթէ...: Մատիյյօնէն կը ճանձրոնար, զոր Ռատինին արձակ եղբայրը կ'անուանէր. «Փոքրիկ քառասորդ» ին արատանութեանը ներկայ չը պիտի ուզէր զըտ-

ԾԱՂԻԿԻ ԹԵՐՔՈՆԱՍԻ (2)

ԵՂԻԱ ՏԵՐՔՈՆԱՍԻ

ՍԻՐՈՅ ԽՈՐՀՈՒԴԻ

(Զ Ո Ւ Ա Ր Թ Ա Ս Խ Ո Հ Ա Կ Ա Ն Ն Ո Ր Ա Վ Է Պ)

Մարտիրոս աղան՝ առանց բանասէրի և աստուածարանի յաւակնութիւն ունենալու՝ բնածիր ու շիւթութեամբ պարզօրէն հակասութիւն գտաւ Պատուելին խօսքերուն մէջ ուր նախամարդոյն բուն անունն ալ կը բռնաբարուէր, — մինչեւ Տիկինն՝ իր անուան անգիտակից զոհ հէգ փոքրիկ Սողմունին լաց ու ճշուրճութեամբ զաղբեցնելու կ'աշխատէր և վախին հետեւանքներուն համար կը տագնաւ պէր: Հայր Սուրբը՝ վարկածին ստուգարանական մասէն աւելի կրօնական մասէն գրաւուելով՝ գայթակղած էր, և՛ կը խորհէր թէ՛ այդ վարժապետն իր քարոզչած թաղին վարժարանին մէջ չէր կրնար մնալ, այլեւ թէ՛ որքան նախանձուցիլ եկեղեցական այնքան ալ բարեկիրտ մարդ՝ ինչպէս վարուէր որ վարժապետն ալ հայէն չըլլար: Երրորդ անձ մը նոյն միջոցին արահին մէջ երեւցաւ. Սողմունին մօրեղբայրն, որ Բարիկ սւսում առած զարգացած անձ մըն էր: «Պատուելի», — բացառանքէ՛ աչքը վարժապետին «էնթարի»-ին վրայ, — հրամանաւ «սէղոյ բանդօլ» հագնելու մարդ ես (Պատուելին վիրաւորեալ արժանապատուութեան շարժում մ'ըրաւ). այդ քու յայտնած կարծիքդ, որ քովի սենեակէն

մինչև ուր որ աղին կը գրկէ լողունին, բարձին մինչև փրփուր, երազոց ոսկի շղթայն կը թրթռայ կնոջ հոգւոյն ընդմէջէն, կոյս աղջկան թերանձնական թաքսն ըզձից դարձադարձութեան ընդմէջէն:

Ու թուի՜ նախանձէն, կամ թուի՜ բարեբաւութենէն, ընդ ծնունդն եւ՝ ոստնու խայտազւարճ խոյանայ ձերմակ փրփուրն՝ աղջկան գլխից սակց երեսագունտին վրայ, ուր հասնուա հեշտանքէն բւարապատկեալ՝ տըւընջնի փստուռանքու նման՝ աղջկան թաթուսակց ներքանային կողմնահակ լուստկամարին ներքեւ կ'անհրէւի: Եւ ահա կը վերերեւի կամարակալ կունդ ուղղոր կրունկին շուրջ՝ որոյ համբարիկ կարծրութիւնն նորէն կը նեւեղ փրփրային փստուռանքն ստնաթաթից գլխուղիջ կուզին վրայ, — որոյ չընկալուելն՝ խուլ ցանկութեան կազկանձիւններ հծծելով՝ վար կը հոսին վերստին փրփրատար փստուռայք, դողցնա՝ ո՛հ՝ մանրապատկութեան կամ մանրաբեկորը որով մը նաւարկութեան...:

Եզկկիկիւն մէջ դառած եւ՝ այդ բառից խորհրդաւոր ամպը. «Սիրա ծովու»՝ Իրօք սիրտ ունի ծովն, որ իմ սրտիս հետ՝ այն սիրտն՝ համատար ամեն իրիկուն կը բարախէր հոն, Մօտայի հրուանդանին ծայրն...:

Եւ այժմ, ի Հապլիւզ, այժմ ամեն իրիկուն, յուսադատ իմ սրտիկիս հետ համատարով, անմահ «Ուրիկան»իդ մէջ, Ատա՛, կը բարախէ՛ ու կը բարբառի — սիրտ ծովուն...:

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՔԻՊԱՇԵԱՆ

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

Ք Ո Ր Է Ա

Այս յօդուածը անոնցմէ է՝ որոնք հիմա ամենէն աւելի հետաքրքրութեամբ կը կար-

նուիլ, որովհետեւ այդ բարոյական-կրօնական ճառասանութիւնները՝ կարկինով՝ զրբուած՝ «ամենէն աղէկ դոց եղած քարոզներն էին» բառ բացատրութեան նոյն իսկ Պօսիօի խոստաճաշակ տխրեանին: — Ֆինըլօնին՝ կը թուէր Միհրանին թէ՛ փոստած էր իւր հըրաշակերտը (բայց միայն հրաշակերտներ — վսեմօրէն տալիակ հրաշակերտներ — չէ՞ր արտադրած քրիստոնեայ Հոմերն եւ համեզ Յօրնապը) «Տեղեմաբայ արկածք»ն, որ կանուխ կը սկսէր կարգացուիլ, որ յօդին ունախ գիրին գանադանութիւնն ընելու անկարող դպրոցականին ձեռքը կը արուէր՝ Իկարա-նութեան ու Գրականութեան դասէն շատ առաջ. Ֆինըլօն՝ արու աշխարհական հանձար՝ որ կախարդօրէն կը թաքուցանէր իւր արականութիւնն ու աշխարհականութիւնը: — «Ազգական գաւառապատկութեան» հեղինակին շատ մօտ ու շատ ալ հեռու էր անկէ՛ Ռապրէն, որուն բաղդատելի կը գրտնէր «Էմիլի»ի հեղինակն ու՝ հեռուն՝ Ալիկիւ-սին: Մտաց նոյն տիեզերականութիւնն ու հանձարի նոյն զօրութիւնն ու հոգւոյ նոյն անկեղծութիւնը կ'երկարեւորեակէին, կ'երրուորեակէին այդ բարոյական հսկաներն, որոնք դարուց ընդմէջէն ու դարեւանդներու վրայէն իրար կ'ընդգրկէին լայն ու տեղոտ հաւաքեւերով:

— Մօլիէօին համար հիացում ունէր, այլ ոչ համակրութիւն: Խնդացողներուն տեղն՝ իր թանգարանին մէջ՝ վերնայարկն էր. պատուոյ յարկը՝ լացողներուն, սքոզեալներուն, նախաահմանեալներուն: Անմահ կատակերգա-

դացուն. Չինի եւ Ճարոնի մէջ ծագած պատերազմը, Քորէաի մասին, ընթերցողներու ուշադրութիւնն ու հետաքրքրութիւնը լարուած կը պահէ եւ քար գայթակղութեան եւ զոյղ երկրին վրայ արուած ամեն տեղեկութիւնն շահեկանութենէն զուրկ չէ:

Քորէա հին աշխարհի ամենէն նուազ ծանօթ երկրներէն է. Ասիաի ծայրերը եւ հընդ-կական ծովու ամենէն խորերը, Քորէա գետ Չինու եւ Ճարոնի պէս Եւրոպայի հետ առեւտրական յաճախակի յարաբերութիւններ չէ հաստատած: Հոն ճամբորդող ուղևորներէն քիչերը միայն իր մայրաքաղաքէն, Սեւլէն ան-գին անցած են: Պ. Վառա այն առաջին Եւրոպային է որ համարձակած է թափանցել Քորէան՝ անցնելով Թաիլանդն եւ Ֆուչանէն. անիկա է միայն որ խնամով ուսումնասիրած է Քորէաի ժողովուրդին ազգագրութիւնը եւ անկէ բերած է թանգարանի մը, բացարձակապէս նոր տարերքը, այնքան ինքնատիւ, որքան հրահանգիչ:

Իր ճամբորդութեանց մէկուն մէջ Ճարոնը պարանկէ յետոյ, Պ. Վառա Քորէա անցաւ այս «terra incognita»ն, անծանօթ երկիրը, ուրիշ հակառակ է՛ն մտայլ գուշակութեանց հասաւ Շէմուրօ: Հոն երեք ձի եւ երկու մարդ առնելով որոնց լեզուն կանգիտանար՝ Սէու գնաց, Քորէաի մայրաքաղաքը. փոքր կարաւան մը կապակերպեց ու թիւ ձիերէ եւ տառներկու մարդերէ բաղկացած եւ յառաջացաւ այնպիսի ճամբայէ մը, զոր ոչ ինք եւ ոչ իսկ իրեն ընկերացողները անցած էին դեռ, եւ ա-սիկա այն վայրէկին, երբ սովի սկզբնաւորութեան հետեւանքով աւագակներու խումբեր կ'աւերէին դաշտերը, յարձակելով գիւղերու վրայ, թալլելով եւ այրելով առնները, սպաննելով ուղեւորները: Այս բացարձակապէս լեւնտու եւ կատաղի գաղաններու որջ երկրին

կին հոգւոյն խորքն իջնելով, անստուեր թուող այն զուարթած ծաղ դրականութեան մութ ու մտնոցող ստուերն հոն թերեւս պիտի գտնէր համատարած: Այլ այդ խորջ-քն յապոյտ պիտի կատարէր: Կան մատենա-գիրներ (եւ ամենէն մեծերն են անոնք) որոնք երկու անգամ՝ տարբեր տարիքներու մէջ՝ կարգացուելով կրնան կատարելապէս հասկըց-ուիլ. երիտասարդին համար ուրախ հեղինա-կը՝ չափահասին համար տխուր է: Իսկ իր-րեւ մատենագիր, Միհրան՝ Մօլիէոն արդա-րեւ անմահն զտաւ, երբ Արիստոփանը կարգաց: Եւ այդ բաղդատութիւնն՝ հետաքննին երկատարողն առաջնորդեց Յունական եւ արդի քաղաքակրթութեան վրայ շահեկան տեսու-թեանց:

— Իմաստասիրի խմբով մեր բանաստեղծ կամ բանաստեղծական գիւցազներ՝ Լաֆօնդէն ալ չէր հանդուրժեր, միւս այն անմահներ: Մուկը, կատուն, ճագարը, նապաստակը, գայլը, կէշը, սղուէսը, միջուրը, ձագուրը, կաղնին ու եղջգը — նիւթական աշխարհին այդ գրաւիչ հակապատկերը՝ պարզ վսեմու-թեամբ մ'ի վեր հանուած մանրադիտական ա-ռակ-գիւցազներգութեան մը մէջ, — չը դի-տեմ ո՛ր ձուկը, չեմ յիշեր որ ցուլը, հոս գեղջուկը, հոն փայտահատն, անդին ու թ-սունամենին, ո՛հ, այդ մթնադրտին մէջ կը խզուէր Միհրան. ամենէն անմահներէն ար-ձակունակ միջավայրն էր ա՛յն, ուր զմարդ կը փոխադրէր... անմահն: Եւ իրեն ալ կը թուէր՝ որպէս թուեցաւ քանի մը մեծ հեղի-նակաց՝ թէ աշխարհիս ամենէն գիւրին բանն

ամեն վառագունէն կը գերծանի: Հապար ան-գամ պարտաւորեցաւ քաղել գիշերանց ջահի մը լոյսով միայն, ահաւրի նրբուղիներէ՝ սար-սափելի գահաւանդներ քերելով:

Պ. Վառա իր ճամբորդութեանց միջոցին հաւաքած է բազմաթիւ ծանօթութիւններ, ազգագրական կարեւոր յիշատակարաններ եւ հաղորատու լուսանկարներ որք իրեն պիտի ստատարն հրատարակելու խնայ: շահեկան ուսումնասիրութիւններ իր այցելած երկրներու մասին:

Ահաւասիկ քանի մը ծանօթութիւններ Քո-րէացիներու վրայ:

Քորէացիք սովորակ ցեղին կը պատկանին, բարձրահասակ եւ կաշմուռն են. մարդու գեղեցիկ տիպարներ կան կամարածեւ քիթով, ուղիղ գունչով քիչ դուրս ցցուած խնձորնե-րով որոնց սեւ աչքեր կ'ընկերանան քաղցր ու փայլուն եւ խիտ նորակերտ եւ ուղիղ յօնքե-քերով պսակուած. սեւ, սրածայր, երկայն ու ցանցաւ մօրուքով որ թոյլ կուտայ տես-նել երան մը թեթեւօրէն թանձր ու արիւ-նատ չրթունքներով: Իրենց մազերը երկայն հիւսակով ետեւ ձգած են զոր հովը կը ծը-վացնէ որքան տառն որ ամուրի են. երբ ա-մուսնանան զանոնք իրենց գլխուն վրայ կը բերեն հիւսուածքով մը խիտ սիրուն-րէն կապուած: Փաղով Քորէահիներուն փը-րանսական քծիւքը որքան ալ հեռու երթայ թոյլ չի տար տեսնել անոնց մէջ գեղեցիկ-ութեան ճշմարիտ տիպարներ. լայն ճակատ, ընդհանրապէս տափակ ու ձգմած քիթ, ճակ-տին հաւասար աչքեր, մեծ բերան եւ լայն դունչ: Մանկամարդ աղջիկները իրենց մազե-րը վեր առած, կիները իրենց գլխուն շուր-ջը խոշոր հանգրիճի ձեւով ամփոփած եւ ար-ուեստական գանդուրներով ճոխացուցած են: Ասիկա անոնց գլխուն վրայ կը կապէ ահա-

կը առակ գրելը: Նաեւ, չէր ըմբռներ Միհ-րան որ գրող մը արտայայտութեան համար յանգաւոր ձեւն ընտրէր, եթէ երազ եւ ար-տասուք, միակ բառով՝ եթէ «քնար» չունէր, եթէ քնարեղակ բանաստեղծ ծնած չէր: Այլ սակայն, զաղափարային յետափոխու-թեամբ կամ յառաջափոխութեամբ մը, մեր գրասէր պատանին ապա թանգարանին մէջ Լաֆօնդէնին հինգ գանազան տպագրութիւն-ները պիտի ունենար: Դէնը ճանչցուց իրեն՝ Լաֆօնդէնը, որպէս Հիւկօն ճանչցուցած էր Մօլիէոն: Եւ Մօլիէոն ու Լաֆօնդէնը ճանչ-նալէ յետոյ, չէր հանդուրժեր Միհրան որ իր ներկայութեան ծագրեն Հիւկօն ինչպէս որ նո-րածեւութիւն եղաւ բնագոյնութեան ոսկե-դարուն մէջ, ոչ ալ կը ներէր որ դարուս երկ-րորդ կիսուն իմաստասիրութեան ու գրադա-տութեան մեծ վարպետէն՝ Միհրան այն՝ այլ ոք վերադասուէր: — Իսկ բոլոր այդ մատե-նագրաց մէջէն Միհրանին բոլոր բովանդակ սքանչացումը կը գրաւէին Բազալ՝ անդնդոց երկրաշափն ու Պօսիօ՝ գերեզմանաց երկնա-շափն. ընդմէջ վէին ու վէհին ոչինչ աւելի վսեմ կը տեսնէր...: — Վիպակի մը սոյն նը-կարատար հը վէպով մը կնքելով ու ներհակ-ներն իրերակցելով, այն այնքան հուշակեալ «Մանօն Լեպօ»ն ցուրտ կը թողուր մեր գիւ-ցազնն, նրբացելոց այն եզակի մէկն, այն՝ որուն դէմ Միհրան կը հանէր Պայրենի «Տօն Ժուանը»: Գրեթէ նոյն նիւթն ու գրեթէ նոյն անձինքը՝ գրական սեւի տարբերութեամբ. սակայն ինչո՞ւ Պայրեն կը լացրնէր գինքը, մինչ Բուէօն չէր ինդացներ անգամ...:

(Շարունակելի)

Ն Ո Ր Գ Ր Ք Ե Ր

ԼՐԱՏՈՒՑԻՉ ԴԱՍԸՆԹՈՅՔ

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՍՄԲԱՏ ԴԱԽԹԵԱՆԻ

112 մեծագիր էջէ բաղկացած այս գա- ստգիրքը գիրագոյն կերպով կ'աւանդէ ար- զի հայերէնի հիմնական կանոնները: Ամէն է- ջի հանդէպ գրուած են ճոխ ու բազմազան հրահանգներ, և աշակերտը դէմ առ դէմ տեսնելով «տեսական»ն ու «գործնական»ը, մէկ տկնարկով կ'ըմբռնէ դասը: Այս գրու- թիւնն իր շատ սարդ, շատ բնական և նոյն իսկ հաճոյալի հանդամանքով, անկասկած պի- տի գտնէ ջերմագոյն ընդունելութիւնն որուն արժանացած է արդէն Հեղինակին «Տարրա- կան Քերականութիւնը»:

Գրքին սկիզբը մանրամասնօրէն բացատ- րուած է գաղափարական եղանակը զոր ջեր- մագոյն կը յանձնարարենք Պատ. Դատաստեաց ուշադրութեան:

Հեղինակին հասցէն է.

ՍՄԲԱՏ ԴԱԽԹԵԱՆ, Գաղափար խան.

Պահճէ-դարձու Կ. Պոլիս: Գրքին գինն է

3 դահեկան արծաթ:

ՆՈՒՅԱՐԻ. — Հետաքրքրական գաղափարի վէպ մըն է ամեն անհատի ընթերցման ար- ժանի:

Գրեց Գրիգոր Սարաթեան. գին 5 դր. Կեդրոնատեղի, Պ. Պալենց գրատուն:

ՐԷՆԻԻՄԱՅԻ ՄՈՒՀԱՎԵՐՍԹ՝ ՍԷՅԱՀԻՅՆ ԵԱԽՈՏ

ՄԻՆԻՍԿԻՄԱԹ՝ ՄԻՆԻՍԿԱՍԻՊԻ

Գրանքն և թուրքերէն խօսակցութեան համար պատրաստուած գրքերու է'ն յաւագոյնն է և կրնայ մեծ օգտակարութիւն ր ընծայել երկու լեզուներուն մէջ ալ գործնական խորթութիւն մը ձեռք ձգել ու գործերու համար, Հեղինակը, ՄԷՏԷՄԷՆ խոյրի ՊԷՂ, անդամ է Երան թարգմանութեանց գիւմարի, մեծ խնամք տարած է իր այս կարեւոր աշխատութեան մէջ դնելու ամենն աւելի սովորական խօսակցութիւն- ները: Թուրքերէն և տաղար-ւթիւնը խիստ գեղեցիկ են: Կը ծանոթի յայտնի հրատարակչին գրատունը 7 ու կէս դրէ:

Թուրք նշանաւոր գրողներէն ՄԷՏԷՄԷՆ ձկնալ պէտի հետեւեալ գործերը, որ իրենց իւրաքանչիւր էջին վրայ երևան կը հանեն երիտասարդ բանաս- տեղծին վառ երեսակցութիւնը, կ'արժէ որ կար- գացուին:

	դր.	փոյ.
Էլիվհը Ալվատ (այս գիրքը իր մէջ կը կրէ նաեւ հեղինակին պատ- կերը)	10	
Ճէմիլէ (վիպասանութիւն)	3	20
Տէհէթ Էաթաթ իւշ մէղար	4	
Վէնիս	3	20
Մարկրիթ	1	10
Հալէա սէվիյոր		30
Մա'ի սիւնալիւ		30
Վիճառն ազապարը		30
Մէվլիտի միւլազաթ		20
Մուհապպէթի մատերանէ	1	
Գալլար ալթընտա		30
Ատատա սէյյէտիքէրիւմ	4	

Հեղինակը ոտանաւոր գրած է նաեւ Ըսմանեան 11 կայսրերու կենսագրութիւնները, որոնք մէկ մէկ գրէ ի կը ծախուին. գրքոյնը իրենց մէջ կը կրեն նաեւ այդ Առաջնորդութեան գեղեցկատիպ պատկերները:

ԱՐՁՈՒՀԱԼ ՀՅՈՃԱՍԸ

Այս կարեւոր հեղինակութիւնը որ գետնի մը տիրանալու խնդրոյն առթիւ ծագած վէճերը՝ օրինական սահմանի մէջ կառավարական դատարանաց ներկայա- ցընելու և բազմազգիւններու պատրաս- տութեանց եղանակն ու նմոյշը ցոյց կու- տայ, պիտի բաղկանայ եօթը գրքերէ: Առաջինը հրատարակուած է արդէն և կը ծախուի 100 փարայի:

ԴԷՈՐԳ ԼԵՖԷՆՏԻ ԱՂՃԱՆԱՆ

Հաստատուած ի Խարբերդ

Տեղական և օտար ապրանքներու վրայ գաւառակոն ամեն տեսակ յանձնարարու- թիւններ կ'ընդունին և կը կատարէ կարելի և- զածին չափ վաճառ: Կ'ընդունին նաեւ փո- խանակազրի վերաբերեալ գործեր ևլն. պայ- մանները միշտ գոհացուցիչ են:

ԲՍՐԻՉՈՒ ՀԱՄԱՍՏԱՐԱՆԷՆ ՎԿԱՅԵԱԼ ԲԺԻՇԿԻ ՎԻՐԱՐՈՅԺ ԵՒ ՄԱՆԿԱԲԱՐՁ

ՏՕՔ. Կ. ՃԵՐԲԱՀԵԱՆ

Կը գործանէ ամեն տեսակ հիւանդու- թիւններ, մասնաւորապէս ստամոքսի և աղիք- ներու ջրային քրքուռներ, դաղւորական և մարմնային հիւանդութիւններ: Նոր սկսած մի- ղանցքաւորութեամբ կը բուժէ 3-4 օրուան մէջ առանց ներքին դարմանի: Ամէն առաւօտ մին- չեւ ժամը 6 կը գտնուի Թօրհանէ, Պաթան- Պաշի, իր բնակարանը, թիւ 207: Իսկ 8-12 Աղատ-Գարու թրամվայի կայարանին դէմ Միկրիչ Էֆ. Աճէմեանի «Հայաթ» գեղարու- նը թիւ 29:

ԱՐՏՈՆԱՏԷՐ Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. «ԾԱՂԻԿ» ԼՐԱԳՐՈՅ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Կ. ԻՆՃԻՃԵԱՆ ՈՐԴԻՒՔ

ՊՈԼԻՍ, ՄԱՐԲՈՒՃՃԼԱՐ, ՔԻՒՉԻՒՔ ԱՊՈՒՏ ԽԱՆԻ ԿԻՑ 4-6

Այս բազմամեայ համբաւու փառատունը որ Էլիպարիւն և Ամերիկեան ճարտարարուեստութեանց ճշմարիտ շուքահաճանգ մըն է, ընդարձակ շէնքի մը սրահներուն մէջ իր Պոլսեցի ու Գաւառացի յաճախոր- դաց արամազրութեան ներքեւ գրած է մետաքսէ, բրդէ, զթանէ, բամպակէ, ֆիլաքոնէ, ամսանային և ձմեռանային ալ և ալ հազնեղիքներ, գուլպա, թաշկինակ, ֆանէլա, խալիւ, անձեռոց, բլասդոն, փողկապ, վոնոց, գօտի, ժաքէթ արանց և կանանց, միս, պէլդա, շալ, քարիւշն և այլն: Խուրով վաճառելու թօհա- ֆիլիի տմէն տեսակ առարկաներ, գանձակներ և ալ մանր երկաթեղեններ. զմէկի, մկրատ, ածելի և այլն: Չանազան տեսակ բանուածներ ոսկի, արծաթ և նիքէլ ժամացոյցներ (մինչեւ 4 տարու թուագին), փոխաւել շղթայ. զանգակ, Անուշահոտներ, ծխախոտի և սիկառի տուփեր, ամեն տեսակ կոճակներ, ալ և ալ կաշե- դէններ, տիկնանց պայուսակներ, արմոնիկներ, ֆէնիքս, արիօզա, արիսթոն, խողանակներ (Ֆրէշ): Անկողնոյ ծածկոյթ (բիքէ և բուրդ), սեղանի սպասք տրաքա: Ամենէն աւելի գոհացուցիչներն ու ամենէն աւելի համեստ բանիկ տերերն հաւատարապէս գոհ կ'ընան մնալ: Էնդարձակ գործաւորութիւնը գաւառներու հետ: Եանձնարարութեանց շուտ և ճիշդ գործադրում: Երաշխատորեալ մեծաքանակ զնորդներու ապուրիկ ալ կը արուի: ՇԱՏ ԵԱԽԵԼ, ՔԻՉ ՇԱՀԻ, այս է 34 տարեկէն ի վեր հաստատուած այս փառատունը նշանաբանը: ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԶԿԱՅ

5-20

Կ. Պոլիս, Մահմադ Փաշա Զորագծի խանի կարգը թիւ 64

Ն Ո Ր Վ. Ա. ՃԱՌԱՏՈՒՆ ԸՆՏԻՐ ԹԷՅԻ

Մեր վաճառատունը, որ ուղղակի Ձինատանէ և ճալայէ բերել տրուած ընտիր թէ- յերու կեղրոն մըն է, թէ իր թէյերու աղէկութեամբ և թէ զիններուն անհամեմատ աժա- նութեամբ քիչ ատենուան մէջ թէյասէրներու մեծ քաջալերութեան արժանացած է. ա- մեն անոնք որ կը փափաղին ընտիր և միանգամայն աժառն թէյ գնել, թող հաճին այցելել մեր վաճառատունը. անգամուան մը փորձը մեզը չէ:

Մեր վաճառատան մէջ կը գտնուին նաեւ ուսուցական ընտիր սամալարներ, թէյաման- ներ ևլն. ևլն. միշտ ընտիր, միշտ աժառն:

ԱՂԻ. — Կեղծերէն զգուշանալու համար կ'աւանդենք որ ամեն առաւելու վրայ մեր վերագրեալ մարգան փառէք: